

ganske klart afspejler linierne i sammensværgelsen mellem Pedro af Aragonien og de ghibellinske ledere på Sicilien og andre steder, lader os formode, at de sicilianske byers økonomiske og politiske interesser snarest gik i retning af forbindelsen med Aragonien. Det katalonske handelspatriciats vækst, som trods den aragonske adels foragt og modstand begunstigedes af kongemagten, indlededes netop i det 13. århundrede i middelhavsområdet, bl. a. med Sicilien som knudepunkt, en udvikling som befæstes under det spanske styre på øen.¹ Handelsforbindelserne knytter altså Sicilien til Spanien og den knæsættes gennem den politiske forbindelse. Begivenheder som Pedro af Aragoniens påberåbelse af sine arvekrav efter Hohenstaufferne og hans ægteskab med Constance af Sicilien får derved en umiddelbar motivering, som hos Runciman ikke kan komme til sin ret. Og den sicilianske vesper og freden i Caltabellotta i 1302 bliver derved snarest første etape i den udvikling, der kulminerer med Filip IIs spanske middelhavsherredømme i det 16. århundrede.

Erling Ladewig Petersen.

Islams kontakt med Europa i middelalderen ophørte trods det århundrede-lange fjendskab aldrig; både handelsforbindelser og intellektuelt samkvem trodsede det konfessionelle skel. Intet under da, at arabernes historiske og geografiske litteratur om Europa altid har tiltrukket sig den moderne forsknings opmærksomhed som et kærkomment supplement — eller korrektiv — til de velkendte kilder. En samlet udgave af de kildesteder, der angår nordiske forhold blev foranstaltet af Alexander Seippel i 1896², men denne udgave har af sproglige grunde kun været tilgængelig for de færreste interesserede historikere. Først nu foreligger disse kilder i en oversættelse, foretaget af professor HARRIS BIRKELAND i Oslo *Nordens historie i middelalderen etter arabiske kilder. Oversættelse til norsk av de arabiske kilder med innledning, forfatterbiografier, bibliografier og merknader. (Skrifter utgitt av Det Norske Videnskabs-Akademi i Oslo II, Hist.-Filos. Klasse, 1954, no. 2, Oslo 1954. — 177 sider + 2 kortplancher).*

¹ Se f. eks. R. Lopez i *The Cambridge Economic History of Europe II* (Cambr. 1952), 347f. med den der citerede litteratur og R. B. Merriman: *The Rise of the Spanish Empire I* (New York 1918), passim.

² A. Seippel: *Rerum normannicarum fontes arabici*. (Oslo 1896—1928). — Adskillige af teksterne er — brudstykkevis og spredt — blevet oversat til europæiske sprog. Vigtigst er G. Jacob: *Arabische Berichte von Gesandten an germanische Fürstnhöfe aus 9. und 10. Jahrhundert. (Quellen zur deutschen Volkskunde, hrsg. v. V. v. Geramb u. L. Mackensen, I, Bln. u. Lpz. 1927).*

Birkelands oversættelser af de arabiske geografers og historikers værker bygger som naturligt er på Scippels udgave, blot således at dennes saglige arrangement — med rette — opgives til fordel for en kronologisk ordning. Enkelte nye tekster er dog kommet til, enten fordi de hidtil er blevet oversat eller fordi de først er blevet fundet senere end 1896, og udgaven turde trods Birkelands forbehold være så komplet som det overhovedet vil være muligt på nuværende tidspunkt. Som kildeudgave er dette arbejde i alle henseender monstergyldigt; Birkeland redegør i hver indledning kyndigt og fyldestgørende for tekstforlægget, som mange steder er bedre end i de tidligere udgaver, og kommenterer beretningerne omhyggeligt i noteapparatet (som noget upraktisk er placeret sidst i bogen, s. 134—65).

Selvom forbindelserne mellem den muhammedanske verden og dens naboer altså aldrig blev afbrudt, synes europæiske forhold normalt ikke at have kunnet aftvinge arabiske lærde synderlig interesse eller respekt. I sine berømte prolegomena til verdenshistorien skrev ibn Haldūn (d. 1406); »Jeg har hørt for nylig, at de filosofiske studier skal blomstre..., og at der skal findes mange lærde i frankernes lande. Men Gud ved bedst, hvad der foregår i disse egne¹. Dette Allāh a'lam, Gud alene ved, tyer de muhammedanske lærde altid til for at udtrykke deres skepsis mod en efterretning, de betvivler, men i dette tilfælde røber forbeholdet på en meget lidt flatterende måde den islamiske verdens ukendskab til Europa endnu i slutningen af det 14. århundrede. At bemærkningen skyldes en så højt dannet og erfaren mands pen kan jo kun yderligere bestyrke dens almene gyldighed; og den arrogante ligegyldighed, den udtrykker, lader sig næppe forklare på anden måde, end at Islam allerede da har været så stærkt fæstnet i sine egne traditioner og bevidstheden om sin åbenbarings overlegenhed, at impulser udefra ikke længere har mulighed for at vinde indpas². Af europæiske middelalderkilder synes kun én eneste — Orosius historieværk, som endda stammer fra det 5. århundrede — at være blevet oversat til arabisk³, og ligesom den arabiske historieskrivnings kendskab til oldtidens historie beror på den klassiske skoletradition, således øser geograferne også

¹ Histoire des Berbères et des dynasties musulmanes de l'Afrique septentrionales par Ibn-Khaldoun. Trad. de l'arabe par De Slane, III (Alger 1855), 129.

² Jfr. B. Lewis: The Muslim Discovery of Europe (Bulletin of the School of Oriental and African Studies XX (London 1957), 409—16 og C. Schøy: The Geography of the Moslems of the Middle Ages (Geographical Review XIV (London 1924), 257—69.

³ G. Levi della Vida: La tradizione delle storie di Orosius (Al-Andalus XIX (Madrid o. Granada)), 157—93. Se også ndfr. s. 154 n.

fortrinsvis af deres klassiske forgængeres — Ptolemaios' og (?) Orosius' — arbejder. Hvad de derudover ved præges ofte af stor tilfældighed. Selv al-Mas'ūdī (d. 956), som regnes for den betydeligste af de arabiske historikere og geografer — »arabernes Herodot« — præges trods sine vidtspændende interesser af overfladiskhed og af en afhængighed af sine hjemmelmænd, som ikke umiddelbart er gennemskuelig i hans bredt flydende fremstilling (Birkeland, 30—42). Arabiske rejsende har karakteristisk nok kun sjældent nedfældet deres erfaringer i rejseberetninger, men når det endelig er tilfældet, rager de kildemæssigt højt op over gennemsnittet. Aḥmad b. Faḍlāns beretning fra en legation til Volgabulgarernes ḥaqān 921—22 om mødet med slaverne og nordboerne er således en kulturhistorisk perle. Det samme gælder om Ibrāhīm b. Ya'qūbs skildring af sin rejse til Centraleuropa ved midten af det 10. århundrede i forbindelse med en ambassade til kejser Otto I¹.

På den anden side er en betydelig kvalitativ forskel også mærkbar i det arabiske materiale. Medens de ældre geografers efterretninger er meget lapidariske, gør en tydelig udvidelse af deres horizon sig gældende i 10. århundrede, navnlig i kalifatets østlige provinser. Denne større kundskabsfylde har unægtelig den allerstørste interesse, fordi vi netop gennem disse kilder får et indblik i handelsvejenes forløb fra Skandinavien til Sortehavet og det Kaspiske hav og en differentiering af handelsvarerne².

¹ Birkeland daterer med G. Jacob (op. cit., 3 f.) Ibrāhīm b. Ya'qūbs rejse til 973, hvorimod Bernard Lewis kæder beretningen sammen med John af Gorzes legation til Spanien 953 (Op. cit., 413, uden at hans henvisning til R. W. Southern: *The Making of the Middle Ages* (London 1954), 36 ff. begrundet denne sammenhæng fyldestgørende). — Birkeland synes iøvrigt ikke at have været opmærksom på, at Ibrāhīm b. Ya'qūb vistnok er identisk med Ibrāhīm al-Ṭurṭūsī, hvis beskrivelse af Europa er bevaret hos Geografen Qazwīnī. Endnu G. Jacob antog (Op. cit., 2 f.), at der var tale om to parallelle beretninger, men identiteten er påvist af Taddeus Kowalski (*Relatio Ibrahimi b. Ja'kūbi de itenere slavico* (Monumenta historica Poloniae. Nova ser. t. I, Crakaw 1948)). — Som helhed må vi formode, at hovedmassen af de arabiske geografers viden — hvor de ikke oser af deres klassiske kilder — må bero på efterretninger fra gesandter, købmænd eller pilgrimme. De senere geografer bygger fortrinsvis på deres forgængeres arbejder. Det gælder f. eks. al-Bakrī og al-Qazwīnī, som begge har udnyttet Ibrāhīm b. Ya'qūbs skildring. Men selv her kan man undertiden finde værdifulde, nye enkeltheder. Den vigtigste af de senere kilder er sikkert al-Idrīsīs bredt anlagte »kitāb Roḡēr« fra 1154, som på mange måder giver et interessant supplement til Adam af Bremens beskrivelse af Skandinavien to-tre generationer tidligere.

² Jfr. S. Bolin: *Muhammed, Karl den store och Rurik* (Scandia XII (Lund 1939), 181 ff.) og H. Arbman: *Svear i österviking* (Sthlm. 1956), passim.

Geografernes beskæftigelse med disse emner afspejler sikkert samtidens livlige handelsaktivitet gennem de slaviske egne. Karakteristisk nok er flere af disse geografiske fremstillinger blevet til i Bagdad, undertiden endda i embeds medfør som f. eks. ibn Hurrādābehs (d. 849)¹.

Det ligger i sagens natur, at oversættelsen må tage stilling til mange af de saglige problemer og forståelsesvanskeligheder, de arabiske tekster rejser, men professor Birkeland har altid løst sin opgave loyalt og uden at lægge en for personlig tolkning ind i oversættelsen². At både identifikationen af navnestoffet og forklaringen af de saglige enkeltheder kræver dybtgående undersøgelser er uomtvisteligt. Det gælder f. eks. al-Ya'qūbīs (d. 897) og al-Mas'ūdīs sammenkædning af betegnelserne al-mağūs og ar-Rūs om nordboerne, en sidestilling, der forudsætter at de har været på det rene med slægtskabet mellem de skandinaviske kolonister i Øst og vikingerne i Vesteuropa³. Og det gælder på samme måde notitser hos historikeren b. al-Aṭīr (d. 1223) og geografen b. al-Idārī al-Marakūšī (13. årh.) om, at al-mağūs støttede kong Alfons af Galicien i hans konflikter med araberne i Spanien allerede i 794-95, skønt de islamiske forfattere ellers normalt daterer det tidligste vikingeangreb (på Sevilla) til 844⁴.

Det fortolkningmæssige detailproblem, som disse sene efterretninger rejser, har en svensk orientalist, *Arne Melvinger* taget op i en vidtløftig undersøgelse i *«Les premières incursions des Vikings en Occident d'après les sources arabes»* (Akad. avh., Uppsala 1955. — 206 s., ill.). Selve terminologien har voldt tidligere forskere uhyre besvær⁵, men forf. godtgør over enhver tvivl, at betegnelsen al-mağūs må betyde vikinger, formodentlig fordi visse rituelle ligheder har mindet de islamiske forfattere om de persiske ilddyrkere, som begrebet normalt dækker.

Melvinger opererer både med historiske og — i meget begrænset omfang — med arkæologiske kilder, men desværre hviler fremstillingen i alt for høj grad på andenhånds studier. Ingen af de

¹ Birkeland, 13

² At Birkeland har sin personlige opfattelse fremgår af hans artikel i *«Dagbladet»* (Oslo) 1951, 26. maj om *«Arabernes navne på vikingene»*. Han antager heri, at arabernes anvendelse af ordet al-mağūs — et ord, der egentlig dækker de persiske ildtilbedere — om vikingerne afspejler en dualisme i nordisk mytologi mellem Valhal og Helhem. Denne tydning lader sig dog sikkert ikke opretholde, fordi denne dualisme næppe har været noget fremtrædende træk i skandinavisk religion.

³ Birkeland, 13 og 38.

⁴ Ibid., 88 f. og 107.

⁵ Jfr. f. eks. E. Lévi-Provençal s. v. al-mağūs i *Enzyklopaedie des Islams* III (1928), 108 f.

kendte spansk-arabiske beretninger kender de begivenheder 794—95, som b. al-Aṭīr og b. Idārī hentyder til, og heller ikke al-Mas'ūdī, der har haft adgang til omtrent samtidige efterretninger, ved noget som helst¹. Både b. al-Aṭīr og b. Idārī synes imidlertid at have været i besiddelse af ældre, nu tabte beretninger, og skønt Melvingers bevisførelse næppe er absolut bindende², er det muligt at deres efterretninger skal sættes i forbindelse med en samtidig vikingebosættelse i Septimania. Heller ikke denne — formentlig kortvarige — bosættelse er absolut sikkert afhjælet, men dog plausibel, selvom dens strategiske placering nær ved handelsvejene over Pyrenæerne åbenbart ikke har efterladt sig noget kildemæssigt spor.

Erling Ladewig Petersen.

Interessen for islamisk filosofi er ganske vist langt fra af ny dato, men mange af de vigtigste tekster savnes endnu i tidsvarende udgaver, og bearbejdelsen er endnu kun i sin vorden. Navnlig har middelalderens arabiske statstænkning hidtil aldrig været genstand for systematiske eller tilfredsstillende undersøgelser. Dr. E. I. J. ROSENTHALS bog *Political Thought in Medieval Islam. An Introductory Outline* (Cambridge 1958) imødekommer således et virkeligt behov. Bogens undertitel antyder, at dens fremstilling kun tilsigter at følge udviklingens hovedtendenser, og den vil utvivlsomt kunne læses med stort udbytte også af ikke-orientalister, navnlig vel som pendant til den svulmende litteratur om den samtidige, europæiske statstænkning.

Bogen falder i to hovedafsnit, en fremstilling af de arabiske juristers konstitutionelle ideer og en redegørelse for impulserne

¹ al-Mas'ūdī påberåber sig en frankerkronike af biskop Godmar af Gironne fra o. 940 (Maçoudi: *Les prairies d'or. Texte et traduction par C. Barbier de Meynard et Pavet de Courteille III* (Coll. d'ouvr. orient. publ. par la Soc. Asiatique, Paris 1864), 69 f., 446), men hans kronologi er højst uklar. (Maçoudi, op. cit. I (1861), 364 f.; Melvinger, 49).

² Side 37 f. konstaterer forf. b. Idārī's svigtende kritiske evner på nogle spanske undersøgelsers autoritet og konkluderer noget utilstrækkeligt, at »intet antyder, at b. Idārī har været mindre ukritisk mod sine kilder, når det angår togtet i 795«. — Tendensen til at lade sig nøje med andenhånds studier gælder især den historiografiske oversigt ss. 23 ff. Iøvrigt opererer forf. stadig med begrebet »documents« i betydningen dokumentation, hvor det sikkert havde været mere hensigtsmæssigt at benytte »traditions« eller »transmissions« = overlevering. Dette gælder navnlig, når det om historieskriveren 'Arīb b. Sa'd al-Kātib (d. o. 980), der arbejdede under Cordovahoffets auspicer, meddeles, at kalifen gav ham adgang til officielle »documents et annales«. (S. 27 f.).